

Inhoudsopgave

TAALKUNDIGE ANNOTATIE 3

INLEIDING	3
DE TOOL - GUSTAVE	3
HET SELECTEREN VAN DE TAAK EN HET BESTAND	3
PART-OF-SPEECH-ANNOTATIE	3
LEMMA	5
N: ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN	7
GETAL (GEEF JE ALTIJD AAN)	7
NAAMVAL (GEEF JE ALTIJD AAN)	7
PARTIKEL (GEEF JE ALLEEN AAN ALS HET VAN TOEPASSING IS)	8
UITGANG (GEEF JE ALLEEN AAN ALS HET VAN TOEPASSING IS)	8
ADJ: ADJECTIEVEN / BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN	11
NAAMVAL (GEEF JE ALTIJD AAN)	11
PREDICATIEF GEBRUIK (GEEF JE ALLEEN AAN ALS HET VAN TOEPASSING IS)	11
UITGANG (GEEF JE ALLEEN AAN ALS HET VAN TOEPASSING IS)	11
COMPARATIEF/SUPERLATIEF	13
BIJWOORDELIJK GEBRUIKT	13
WW: WERKWOORDEN	14
VERVOEGING (GEEF JE ALTIJD AAN)	14
TYPE WERKWOORD (GEEF JE ALTIJD AAN)	16
TIJD / GETAL / PERSOON (GEEF JE AAN BIJ ALLE PERSOONSVORMEN (PV))	19
MODUS (ALLEEN ALS VAN TOEPASSING)	20
BW: BIJWOORDEN	21
CATEGORIEËN (GEEF JE ALTIJD AAN)	22
VNW: VOORNAAMWOORDEN	24
CATEGORIE (GEEF JE ALTIJD AAN)	24
NAAMVAL (GEEF JE ALTIJD AAN)	27
PERSOON (GEEF JE ALTIJD AAN)	27
GETAL (GEEF JE ALTIJD AAN)	27
UITGANG (GEEF JE ALLEEN AAN ALS HET VAN TOEPASSING IS)	28
UITZONDERING: UE/UEE	28
LID: LIDWOORDEN	29

LEMMA	29
BEPaaldHEID (GEEF JE AltIJD AAN)	29
NAAMVAL (GEEF JE AltIJD AAN)	29
UITGANG (GEEF JE ALLEEN AAN ALS HET VAN TOEPASSING IS)	29
DE WELKE / HET WELK / DEWELKE	31
TW: TELWOORDEN	33
CATEGORIE (GEEF JE AltIJD AAN)	33
UITGANG (GEEF JE ALLEEN AAN ALS HET VAN TOEPASSING IS)	33
VZ: VOORZETSELS EN ACHTERZETSELS	35
CATEGORIE (GEEF JE AltIJD AAN)	35
VG: VOEGWOORDEN	37
CATEGORIE (GEEF JE AltIJD AAN)	37
SPEC: SPECIALE GEVALLEN	38
LET: INTERPUNCTIE	38
VOORBEELDZINNEN	39
<u>SOCIOLINGUISTISCHE ANNOTATIE</u> 43	
1. SOCIOLINGUISTISCHE ANNOTATIE CORRESPONDENTEN	43
TE ANNOTEREN INFORMATIE	43
VOORBEELD ANNOTATIE CORRESPONDENT	45
2. SOCIOLINGUISTISCHE ANNOTATIE BRIEVEN	47
TE ANNOTEREN INFORMATIE	47
BRIEFINDELING	48
VOORBEELDBRIEF	49

TAALKUNDIGE ANNOTATIE

Inleiding

Deze handleiding dient ter begeleiding van het handmatig corrigeren van de automatische tagging van Vroegmoderne teksten door Adelheid. In deze handleiding wordt uitgelegd hoe de tool voor het handmatig corrigeren werkt, hoe de verschillende begrippen die in de tool worden gebruikt moeten worden begrepen en de handleiding houdt bij welke afspraken we maken omtrent de POS-tagging van de teksten en de sociolinguïstische verrijking van de teksten.

De Tool - GuSTAVE

Je kunt GuSTAVE vinden op: https://languagedynamics.hum.uu.nl/adelheid_login.html

Het selecteren van de taak en het bestand

Als je bent ingelogd (door je eigen naam te selecteren en het wachtwoord in te voeren), dan kun je kiezen uit drie verschillende taken: (i) sociolinguïstische annotatie correspondenten, (ii) sociolinguïstische annotatie brieven en (iii) Parts-of-Speech-annotatie. Onder deze drie kopjes kun je een bestand (een van de brieven van Hooft) selecteren.

Part-of-Speech-annotatie

Part-of-Speech-annotatie (POS-annotatie/POS-tagging) is het verrijken van woorden met taalkundige informatie. In dit geval gaat het om informatie over de taalkundige ontleding (dus woordsoorten en de kenmerken van die woordsoorten), bijvoorbeeld: hond = nomen, enkelvoud) of liep = werkwoord, verleden tijd, enkelvoud).

Om de POS-annotatie van een bepaald bestand te controleren, selecteer je allereerst op het scherm “selecteer taak” het bestand dat je wilt gaan controleren. Vervolgens klik je op Part-of-Speech-annotatie. Je komt nu op een scherm waar je regel voor regel de brief te zien krijgt. Het blauwe vierkantje selecteert een woord of leesteken. Je kunt het blauwe vierkantje verplaatsen door de knoppen ‘vorige’ en ‘volgende’ of door de pijltjestoetsen te gebruiken (je moet daarvoor wel eerst het hokje ‘gebruik pijltjestoetsen’ selecteren).

Onder de knoppen ‘vorige’ en ‘volgende’ vind je de mogelijkheid om woorden te splitsen of te combineren. Dat is soms nodig om woorden die zijn versmolten zoals ‘speurdemen’ (= speurde men, in brief 586) los te maken (*splits*) en ieder deel een eigen pos-annotatie te kunnen geven of om juist te combineren (*combineer*), zoals bij ‘vrouwen gemoedt’ (=vrouwengemoedt, in brief 637).

Het splitsen van een woord doen we, wanneer Hooft twee woorden, die los van elkaar kunnen worden geschreven, aan elkaar heeft geplakt. Dit is het geval bij ‘speurdemen’ en ‘vanden’. In andere gevallen, zoals bij ‘datter’, ‘ten’, of ‘Ht’, zijn de losse woorden niet te onderscheiden. We zien echter wel dat deze woorden uit twee delen bestaan, maar splitsen levert onjuiste vormen op (*dat_ter* of *t_en* komen niet zelfstandig voor). In dat geval gebruiken we het plusje (onderaan de pagina). ‘Datter’ wordt ‘dat+er’, ‘ten’ wordt ‘te+de’ (zie de uitleg bij [Lidwoorden](#)) en ‘Ht’ wordt ‘huis+te’ (zie Hulp bij Hooft).

Onder de mogelijkheden *combineer* en *splits* vind je de POS-tagging zoals die automatisch door Adelheid is toegekend. Die POS-tagging moet worden gecontroleerd. Je ziet drie kolommen. In de eerste kolom vind je de woorden *lemma*, *pos* en *features* (**het trio LPF**). Met *lemma* bedoelen we de basisvorm van een woord. Voor een zelfstandig naamwoord is dat bijvoorbeeld de enkelvoudvorm en voor een werkwoord de infinitiefvorm (het hele werkwoord). Dus: het lemma van koeien = koe en het lemma van liepen = lopen). Met *Pos* bedoelen we de taalkundige ontleding in categorieën, bijvoorbeeld N voor naamwoord of WW voor werkwoord. Met *features* doelen we op de kenmerken van die categorieën, zoals enkelvoud of meervoud, verleden tijd of toekomstige tijd. De tweede kolom, met het kopje *huidig*, geeft aan wat de pos-annotatie is die Adelheid automatisch heeft ingevuld. Als dat goed is, dan hoef je niets meer te doen. Als dat niet goed of niet volledig is, dan kun je dat in de derde kolom, onder het kopje *controle* corrigeren of aanvullen.

De *features* zijn afhankelijk van de *Pos* van een woord. Je zult dus ook merken dat de *features* soms veranderen als je een andere waarde voor *pos* selecteert. De *Pos* WW (werkwoord) heeft bijvoorbeeld wel *features* voor *tgw* (tegenwoordige tijd) en *verl* (verleden tijd), maar een N (naamwoord) heeft dat niet.

Lemma

De tool is hoofdlettergevoelig. Dat betekent dat het lemma *Hond* en *hond* volgens deze tool niet hetzelfde zijn. Dat willen we natuurlijk niet. We spreken om die reden af dat alle lemmata met een kleine letter schrijven. Het is dus altijd *hond* (ook als het woord aan het begin van een zin staat en ook als Hooft het zelf met een hoofdletter schrijft). Er zijn hierop twee uitzonderingen: eigennamen van het type voornamen, achternamen en geografische benamingen (straten, rivieren, steden, landen etc.). Ook het woord *god* schrijven we met een kleine letter.

Als lemma noteren we qua spelling het moderne equivalent van de het getagde woord, zie bijvoorbeeld onderstaande woorden:

- Ujt = uit
- Heughenisse = heugenis
- Verquikken = verkwikken

Gebruik het WNT om achter de betekenis van woorden te komen, als dat jou helpt om de zin beter te begrijpen. Vul echter altijd het vroegmoderne woord in als lemma (met moderne spelling), en geen interpretatie of vertaling.

Wanneer je in de tekst een woord tegenkomt dat we *niet meer gebruiken* in het modern Nederlands, dan **behoud je het vroegmoderne woord**. Een voorbeeld hiervan vind je bijvoorbeeld in brief 586 van Hooft, aan Joost Baek:

- ... hebben zij ... bolwerken, **tinnen** en toorens beklommen
 - ‘Tinnen’ is hier het meervoud van ‘tin’, wat ‘kanteel’ betekent.
 - In dit geval noteren we als lemma ‘tin’.
- ... de studjen, besteedt aan ’t kauwen en **verduwen** der waere wijshejt
 - ‘Verduwen’ betekent ‘verteren’.
 - In dit geval noteren we als lemma ‘verduwen’.

Hooft verzint weleens zelf nieuwe woorden, zoals ‘oorgerechten’ (= gerechten ten behoeve van het gehoor, in brief 586). Hier bestaat geen modern equivalent van. Ook hier laten we het originele woord staan. Je hoeft hier dan geen ‘SPEC’, onduidelijk bij aan te geven.

Hoofdt gebruikt meer dan eens de afkorting UE of UEE. We schrijven deze afkorting niet uit. UE/UEE annoteren we als een naamwoord (N) in het enkelvoud (ev) voor UE en in het meervoud (mv) voor UEE. Zie hiervoor ook [Uitzondering](#) (p.21).

Andere afkortingen schrijven we wel uit: zo komt 'joffre' veel voor. Dit wordt 'juffrouw'. Of 'no' en 'reknr', wat we noteren als respectievelijk 'nummer' en 'rekeningnummer'.

Als je niet weet hoe je een categorie moet taggen, vink dan 'pos/features onduidelijk' aan. Zo kunnen we later terugvinden welke woorden moeilijkheden opleveren.

N: Zelfstandige naamwoorden

Bij de categorie zelfstandige naamwoorden (Pos: N) onderscheiden we getal (ev/mv), of het woord in de nominativus staat of niet en of de –s van de genitivus aanwezig is. Hieronder vind je een uitleg voor de verschillende tags. Als lemma noteren we altijd de onvervoegde vorm van het zelfstandig naamwoord.

Verder geven we van ieder naamwoord de navolgende features aan:

Getal (geef je altijd aan)

Ev Enkelvoud

Mv Meervoud

Eigen Eigennamen (onder eigennamen verstaan we de volgende categorieën: Voornamen; Achternamen; Plaatsnamen; Straatnamen; Heiligen; Feestdagen; Maanden; Dagen van de week). Merk op dat we geen ev of mv voor de eigennamen onderscheiden. Noteer wel nom/nonnom.

NB: woorden als ‘Fransman’, ‘Venetiaen’, ‘Grieken’ en ‘Romeinen’ zijn *geen* eigennamen, maar gewone zelfstandige naamwoorden (ev/mv), hetzelfde geldt voor 'god'. Ook ‘Fransche’ en ‘Rijnsche’ zijn gewone adjectieven, *geen* eigennamen.

NB: Hooft schrijft sommige titels of woorden met een hoofdletter, zonder dat het eigennamen zijn (bijvoorbeeld Adv. Fisc.). Annoteer deze woorden als ‘normale’ N of ADJ.

Naamval (geef je altijd aan)

+nom Dit zijn de zelfstandige naamwoorden die in de *nominativus* staan. Alle andere naamvallen krijgen de tag ‘+nonnom’.

+nonnom Zie hierboven, alle naamwoorden die *niet* in de nominativus staan, krijgen deze tag.

Partikel (geef je alleen aan als het van toepassing is)

+prtcl Dit betekent dat het naamwoord als partikel wordt gebruikt, zoals bijvoorbeeld in *hij haalde adem* hier is *adem* een deel (= partikel) dat onderdeel uitmaakt van het werkwoord *ademhalen*. Als het naamwoord een partikel is dan kruis je dit vakje aan, als het geen partikel is dan laat je het vakje leeg.

Uitgang (geef je alleen aan als het van toepassing is)

+forms Deze tag wordt gegeven aan alle zn's (**+nonnom**) die eindigen op –s waarbij die –s als naamvalsuitgang, eigenlijk altijd *genitivus* markeert. Deze vorm wordt dus NIET voor woorden die eindigen op –s (zoals huis) gebruikt. Wel noteren we +forms als de meervoudsvorm eindigt op –s (zoals in vogels).

- Ondertussen komt hier bij de Connestaggio weder te **huijs** (422)
 - Lemma: huis
 - Pos: N
 - Features: ev, +nonnom
- gelijkmen de **kinders** in 't glashuijs met een broxken Amsteldamsch Corael paeijt (558)
 - Lemma: kind
 - Pos: N
 - Features: mv, +nonnom, +forms
- Wanneer wij ten tijde onses **Vaders** ... niet te naerlatigh waren geweest (855)
 - Lemma: vader
 - Pos: N
 - Features: mv, +nonnom, +forms

+forme/+formn/+formr Deze tag wordt gegeven aan alle zn's (**+nonnom**) die eindigen op respectievelijk –e/-n/-r waarbij die uitgang een naamvalsuitgang markeert. Tevens geven we +forme/n/r aan wanneer een **meervoudsvorm** eindigt op e/n/r.

- Mijn **been**, dat nocht achterwaerts, nocht voorwaerts schijnt te willen (416)
 - Lemma: been
 - Pos: N
 - Features: ev, nom
- 'T **meisjen** heeft het heele holle hoofd vol Tesselschaes (547)
 - Lemma: meisje
 - Pos: N
 - Features: ev, nom
- Indien UE te raeden worden zich aen andere ende meerder **Heeren** t'addresseren (472)
 - Lemma: heer
 - Pos: N
 - Features: mv, nonnom, +formn
- Vanden **Huijse** te Mujden
 - Lemma: huis
 - Pos: N
 - Features: ev, nonnom, +forme

+formlatin Woorden die een Latijnse uitgang hebben.

- Daer Seneca, Montagne, en **Plutarchus**, in gesmolten zijn (brief 637)
 - Lemma: Plutarchus
 - Pos: N
 - Features: Eigen, +nom, +formlatin
- Formlatin geven we alleen aan als de uitgang van het N niet bestaat in het Nederlands, bijvoorbeeld de –is in Aprilis.

Verkleinwoorden

- Verkleinwoorden bestaan uit het zelfstandig naamwoord plus een uitgang op –je. Verkleinwoorden geef je het lemma in de onverbogen vorm (dus zonder uitgang –je).
 - Uitzonderingen zijn woorden die niet zonder uitgang –je voorkomen, zoals ‘meisje’ en ‘toetje’.

ADJ: Adjectieven / bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijke naamwoorden (pos: ADJ) modificeren het zelfstandig naamwoord. Bij Adj geven we de volgende features weer:

Naamval (geef je altijd aan)

- +nom** Dit zijn de zelfstandige naamwoorden die in de *nominativus* staan. Alle andere naamvallen krijgen de tag ‘+nonnom’.
+nonnom Zie hierboven, alle naamwoorden die *niet* in de *nominativus* staan, krijgen deze tag.

Predicatief gebruik (geef je alleen aan als het van toepassing is)

Als het bijvoeglijk naamwoord predicatief wordt gebruikt i.p.v. attributief dan vink je het vakje *pred* aan

- wanneer ook de spoedt zoo onbegrijpelijk **groot** waare, dat het moght voltoghen zijn, voor de koomste derzelve... (384)
 - Lemma: groot
 - Pos: ADJ
 - Features: +nom, pred

Uitgang (geef je alleen aan als het van toepassing is)

Als de Adj verbogen is, noteer je als lemma de onverbogen vorm (zie voorbeeld hieronder). Voor de Adj noteren we de volgende kenmerken **als die van toepassing zijn**: –e (+forme), –n (+formn), –r (+formr) en (+forms) –s. Zie het derde voorbeeld. Dus als een bijvoeglijk naamwoord geen vervoeging heeft (zoals in het eerste en tweede voorbeeld hieronder), dan hoeft je geen van deze kenmerken aan te vinken.

- UE houde mij dit ten goeden, alzo een **kleen** verzuim van eerbiedenis dikwijls koelte in de geneghenheit der lujden maekt.
 - Lemma: klein
 - Pos: ADJ

- Features: +nom
- Maer nae dat heel Europe lang uijt de venster geleghen had, om te zien hoe 't met ... [het] gewelt afloopen wilde, is die **grote** verwachting op een bestant uijtgekoomen ... (402)
 - Lemma: groot
 - Pos: ADJ
 - Feature: +nom, +forme
- ende wat handt de pöeten hebben van de menschen door **aerdighe** stoffeering te brillen ... weet ik .. niet (815)
 - Lemma: aardig
 - Pos: ADJ
 - Features: +nonnom, +forme
- Besteedt aen 't kauwen en verduwen der **waere** wijshejt (brief 637)
 - Lemma: waar
 - Pos: ADJ
 - Features: +nonnom, +forme
- Meldende den **hooghen** ende weledelen aert uwer inborst (brief 637)
 - Lemma: hoog
 - Pos: ADJ
 - Feature: +nonnom, +formn

Comparatief/Superlatief

De vergrotende en overtreffende trappen krijgen hun eigen lemma. Voor bijvoorbeeld ‘roder/roodst’ en ‘jonger/jongst’ vul je dus die woorden in. Je zet speciaal vinkje voor ‘vergroten’ of ‘overtreffend’. We geven hier **geen uitgang** aan (dus geen feature +form).

- Ende ten laesten met **vaster** geloove, Zaterdagh ’s avonts, schans, bolwerken, tinnen en torens beklommen
 - Lemma: vaster
 - Pos: ADJ
 - Features: +nonnom, comp
- De Fransche Rujterij daarentegens is de **braefste** te velde
 - Lemma: braafst
 - Pos: ADJ
 - Features: +nom, +forme, +pred, super
- Ed.etc. mij nevens mijne dienstichste gebiedenissen in haer goede gratie ende haer in schut ende scherm des **allerhoogsten** bevolen laten
 - Lemma: hoogst
 - Pos: ADJ
 - Features: +nonnom, +formn, super

Bijwoordelijk gebruikt

- Ende dewijl de tijd gestelt was op ’t **laest** der verledene weke (brief 586)
 - Lemma: laatst
 - Pos: ADJ
 - Feature: super, bijw
- Alhoewel ick ducht, het UE te veel te maeken, met overlant van brieven, kan echter niet **ledigh** staen (373)
 - Lemma: leeg
 - Pos: ADJ
 - Feature: bijw

WW: Werkwoorden

Bij werkwoorden (Pos: WW) geven we de volgende features aan:

Bij de persoonsvormen (pv) geef je ook de **uitgang** aan: +forme, +formt en +formn. Dit houdt effectief in dat de 2^e en 3^e persoon enkelvoud en alle meervouden een van deze features krijgen. Uitzonderingen daargelaten, zoals bijvoorbeeld ‘hij **is**’. Deze vorm krijgt geen +form annotatie.

NB: Onder persoonsvormen vallen ook de imperatieven en conjunctieven.

NB: Zoals eerder aangegeven bij [N, +prtcl](#): werkwoorden die kunnen worden opgesplitst, zoals waarnemen, ademhalen, overzetten etc., krijgen feature +prtcl. Afhankelijk van de individuele woordsoort, annoteren we ze als BW, N, of VZ.

- ... dat de Spanjaert zoo veel handen op zijn hoofd, ende plaetsen **waer** te neemen heeft, ...
 - Lemma: waar
 - Pos: BW
 - Features: +gener, +prtcl

Vervoeging (geef je altijd aan)

Pv Finiete/verboden werkwoorden (persoonsvormen)

- Want dit **geeft** mij hoope, dat hij voor een ondersteek vanden Sweed vreest (448)
 - Lemma: geven
 - Pos: WW
 - Features: pv, +lex, +formt, ev, 3

Inf Infinitivus (hele werkwoord)

- Om UEE koomste te landt oft te waeter te gemoete **te zien**
 - Lemma: tegemoetzien
 - Pos: WW
 - Features: Inf, +lex
 - **NB:** de ‘te’ voor de infinitivus, tag je als VZ (voorzetsel), zie [VZ](#) (p. 24).

Vd Voltooid deelwoord. We annoteren hier *niet* ‘verl’.

- De traenen, die ’t in ’t geweldt des ramps niet **geweest** is Uwer E af te perssen (brief 637)
 - Lemma: zijn
 - Pos: WW
 - Features: Vd, +lex +formt

- zijn tot mijn ooghen **ujtgewrongen**, door innerlijke tederheit (brief 637)
 - Lemma: uitwringen
 - Pos: WW
 - Vd, +lex +formn

- Hieronder scharen we ook de voltooide werkwoorden die worden gebruikt als **adjectief**:
 - **Gecommitteerde** Raden
 - **Geschrompelde** adren (859)
 - De **ontvangen** brieven

Ook hier noteer je als lemma het hele werkwoord. Vergeet niet om +form aan te geven!

- **Ontkennende** voltooid deelwoorden gebruikt als adjectief zijn een **uitzondering**
 - Ongebonden (399)
 - L: ongebonden
 - P: WW
 - F: vd, +formn
 - Ongedecideert (419)
 - L: ongedecideerd
 - P: WW
 - F: vd, +formt

- Od** Onvoltooid deelwoord / tegenwoordig deelwoord / participium. We annoteren hier *niet* 'tgw'.
- Mijn huisvrouw **hebbende** rek^e op UE koomste gemaekt, is over 't missen zeer moeilijk (brief 586)
 - Lemma: hebben
 - Pos: WW
 - Features: Od, +nietlex
 - **NB:** Ook sommige bijvoeglijke naamwoorden kunnen een werkwoordstam hebben, zoals 'de **staande** klok'. We annoteren bijvoeglijke naamwoorden met een werkwoordstam als onvoltooide deelwoorden.
 - **NB:** Ook woorden als '**volgende** week' en 'de **naastkomende** dag' worden getagd als onvoltooide deelwoorden.

Type werkwoord (geef je altijd aan)

+Lex Dit zijn de lexicale werkwoorden (woorden met een lexicale betekenis en een eigen argumentstructuur zoals eten, zwemmen, lachen etc.)

- En dewijl de tijdt **gestelt** was op 't laest der verledene weke (brief 586)
 - Lemma: stellen
 - Pos: WW
 - Features: Vd, +lex
- Ik **tracht** ten minsten de spreuk te betrachten (814)
 - Lemma: trachten
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +lex, tgw, ev, 1
- Ik tracht ten minsten de spreuk te **betrachten** (814)
 - Lemma: betrachten
 - Pos: WW
 - Features: Inf, +lex

+nietlex Alle niet-lexicale werkwoorden krijgen deze tag: hulp-, koppel- en modale werkwoorden.

- Hulpwerkwoorden worden gebruikt om tijd aan te geven, of om de zin actief of passief te maken.
 - In 't tweede boek van Tacitus **heb** ick ijets begonnen
 - Lemma: hebben
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +nietlex, tgw, ev, 1
 - De traenen ... **zijn** tot mijn' ooghen uytgewrongen
 - Lemma: zijn
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +nietlex, tgw, +formn, mv, 3
- **Modale werkwoorden** zijn:
 - Willen
 - Zullen (alle vormen van 'zullen' – zouden, gezoudt, gezult – krijgen lemma 'zullen')
 - Moeten
 - Mogen
 - Kunnen
- De **koppelwerkwoorden** zijn:
 - Zijn
 - Mijn huisvrouw hebbende rek^e op UE koomste gemaekt, **is** over 't missen zeer moejlijk (brief 586)
 - Lemma: zijn
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +nietlex, tgw, ev, 3

NB: alle vormen van 'wezen' krijgen lemma 'zijn'

- Worden
 - Scheen 't dat wij te Rome waeren, als de neêrlaegh van Canne gebootschapt **wert** (brief 586)
 - Lemma: worden
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +nietlex, verl, +formt, ev, 3

- Blijven
 - In de betekenis van 'iets blijven', niet 'ergens blijven'.
 - Hij **blijft** in gebreke van overte komen
 - Lemma: blijven
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +nietlex, tgw, +formt, ev, 3

- Lijken
 - Hij **lijkt** veel ouder dan hij is.
 - Lemma: lijken
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +nietlex, tgw, +formt, ev, 3

- Schijnen
 - **Scheen** 't dat wij te Rome waeren, als de neêrlaegh van Canne gebootschapt wert (brief 586)
 - Lemma: schijnen
 - Pos: WW
 - Features: Pv, +nietlex, verl, +formn, ev, 3

- Heten
 - Hij **heet** Laurens.
 - Lemma: heten
 - Pos: WW
 - Features: Pv, tgw, +nietlex, +formt, ev, 3

- Dunken
 - mij **dunkt** dat deze sprong het eindt deszelven verre, jae, tot ujt den gezichte toe, doet aerzelen (371)
 - Lemma: dunken
 - Pos: WW
 - Features: Pv, tgw, +nietlex, +formt, ev, 3

- Vóórkomen
 - Nu **komt** mij **voor**, hoe mr Wijbrandt Jacobszoon, den hove, op 't interinement zijner brieven van remissie niet voldaan heeft, zonder nochtans gedetineert te wezen (553).
 - Lemma: voorkomen
 - Pos: WW
 - Features: Pv, tgw, +nietlex, +formt, ev, 3
 - **NB:** 'voor' wordt dus in het lemma opgenomen omdat het een onderdeel uit maakt van een (scheidbaar samengesteld) werkwoord. Het wordt echter ook nog apart geannoteerd als VZ met de kenmerken **+prtcl en +fin**, om aan te geven dat het onderdeel uitmaakt van het werkwoord. Zie onder de [categorie voorzetsel](#) (p. 24).

Tijd / getal / persoon (geef je aan bij alle persoonsvormen (pv))

Tgw Tegenwoordige tijd

Verl Verleden tijd

Ev enkelvoud

Mv meervoud

1,2,3 1ste, 2de, 3de persoon

- Nae dat ik ... haere mans **hoor** spreken
 - Lemma: horen
 - Pos: WW
 - Features: tgw, +lex, ev, 1

Modus (alleen als van toepassing)

Conj Conjunctivus / aanvoegende wijs

- Arnout, dien god **geve** 't lof des geenen na te ijevren, daer hij den naem af draeght (brief 586).
 - Lemma: geven
 - Pos: WW
 - Pv, tgw, +lex, conj, +forme, ev, 3

+Imp Imperativus (gebiedende wijs)

- Lieve, zoo UE hier op eenigh vervolgh gewaer wort, **laet** het herwaerts over waejen
 - Lemma: laten
 - Pos: WW
 - Features: pv, tgw, +lex, imp, ev

BW: Bijwoorden

Een bijwoord modificeert een bijvoeglijk naamwoord (*heel lief*) of het gezegde van de zin (*hij komt morgen / hij komt misschien*), het zijn dan bijwoordelijke bepalingen (van plaats, tijd, gesteldheid etc).

NB: van de vergrotende en overtreffende trap van het bijwoord noteren we als lemma wél de onvervoegde vorm. In de zinnen hieronder, noteren we van ‘sneller’ lemma ‘snel’. We erkennen de volgende uitzonderingen, die dus hun eigen lemma krijgen:

- Wel/goed – beter – best

Het bijwoord zegt iets over het bijvoeglijk naamwoord in de volgende zin:

- Ede erntfeste, hooghgeleerde welwijze **zeer** vermoghende Heeren
 - Lemma: zeer
 - Pos: BW
 - Feature: +gener

In de volgende zin zegt het bijwoord iets over het werkwoord:

- Zulx duchte dat ick **beter** verstaen oft onthouden heb als mijn hujsvrouwe
 - Lemma: beter
 - Pos: BW
 - Feature: +gener, comp

NB: doordat we hier **taalkundig** aan het ontleden zijn, en **niet redekundig**, worden bijwoordelijke bepalingen van tijd, zoals **'s avonts**, niet als bijwoordelijke bepaling van plaats getagd, maar als twee aparte elementen (in dit geval lidwoord en zelfstandig naamwoord)

- ende ten laesten met vaster geloove, Zaterdagh **'s avonts** (brief 586)
 - Lemma: de
 - Pos: LID
 - Feature: +bep, +nonnom, +forms

- ende ten laesten met vaster geloove, Zaterdagh 's **avonts** (brief 586)
 - Lemma: avond
 - Pos: N
 - Feature: ev, +nonnom, +forms

Categorieën (geef je altijd aan)

+Aanw Aanwijzende bijwoorden

- Zo(o)
- Dus
- Aldus
- Alzo(o)
- Dies (om die reden)

+Gener 'General'. Bijwoordelijke bepalingen - bijvoorbeeld van tijd/hoedanigheid/gesteldheid - die uit 1 woord bestaan

- Voorts
- Altijd
- Jaarlijks
- Erfelijk
- Ook
- Genoeg
- Hemwaarts/herwaarts/huiswaarts/haarwaarts/mijwaarts
- Oude vormen als 'middelerwijl'

+Onbep Onbepaalde bijwoorden

- Ergens
- Overal, etc

+Vrag Vragende bijwoorden

- Els vermaakt zich altijd, **waar** ze ook is.
- Ik houd van je, **hoe** dik je ook bent.

+Pers Persoonlijk voornaamwoordelijk bijwoord (er + voorzetsel)

- Erover
- Erbij
- Erop
- Erin (etc)

+Vz Bijwoordelijke voorzetsels (bijwoordelijke bepaling van plaats)

- Ik ben **boven**
- Piet is **binnen**
- Els is **buiten**

+Neg Ontkennend bijwoord

- Niet
- Nooit
- Nergens

+Negcl Speciale negatiepartikelen

- En
- Ne

+Betr Betrekkelijke bijwoorden verwijzen terug naar het hoofd van de betrekkelijke bijzin:

- Het boek **waaraan** jij refereert, staat in de kast.
- ten aanzien van de hooghachtbaerheit, **waerin** zij U. E. gestr. houdt (631)
- volghends ons laeste gesprek in den Haeghe, **toen** ik, mits de korthet van dien ... gelaeten heb UE te [bedanken] (433)
- ... de voorwaerden van 't verdragh tussen den kaizar ende de kroonen van Vrankrijk en Spanjen, **waer van** hier bij een afschrift in Nederlandschen druk gaet (417)

VNW: Voornaamwoorden

Bij de voornaamwoorden hebben we de volgende features:

Categorie (geef je altijd aan)

Pers Persoonlijke voornaamwoorden (aangeven 1, 2 of 3)

- Ik, me, mij
- Jij, je
- Hij, zij, het, hem, haar
- Wij, ons
- Jullie, u, hen
- Zij, hen

NB: als lemma noteer je de nominatief-vorm (ik, jij, hij, wij, jullie, zij).

NB: het vroegmodern Nederlands kent een aantal bijzondere vormen zoals *henlieden* voor *zij*. In dit geval geven we de volgende annotatie voor een zin als:

- Ik had dezen stoet t'zaemen gehaelt om ... **henlujden** ... t'onthalen (brief 586).
 - Lemma: *zij*
 - Pos: VNW
 - Features: pers, +nonnom, 3, mv

Aanw Aanwijzende voornaamwoorden (ALTIJD 3, ev/mv, form)

Aanwijzende voornaamwoorden congrueren altijd met het zelfstandig naamwoord waarnaar zij refereren. Hierdoor staan ze altijd in de derde persoon.

- Die, dies, dien, deze (ev)
- Die, dier, dien, deze (mv)
- Dat
- Oudere vormen zoals ‘gene’ (of ‘geen’)
 - ... dien god geeve ’t lof des **geenen** nae te ijevren
 - Lemma: gene
 - Pos: VNW
 - Features: aanw, 3, mv, +nonnom, +formn

De H. van Thoirax, overste **dier** stadt ... (402)

- Lemma: die
- Pos: VNW
- Feat: aanw, 3, ev, +nonnom, +formr

Onbep Onbepaalde voornaamwoorden (aangeven +form)

- Elk(e)
- Iets
- Geen
- Men
- Enig(e) Aangeven: 3, ev/mv, nom/nonnom, +form
 - ... of er eenighe veranderinge geschieden buijten mijne weet
- Al(le) Aangeven: 3, ev/mv, nom/nonnom, +form
 - [ick] kusse in **aller** ootmoedt, haere vorstelijke, victorieuse, hant
 - Lemma: al
 - Pos: VNW
 - Feat: onbep, 3, ev, nonnom, formr

Negonb Negatieve onbepaalde voornaamwoorden

- Niets
- Niemand
- Niks

Vrag Vragende voornaamwoorden (aangeven +form)

- Wie
- Wat
- Welk(e)
- Wanneer

Bez Bezittelijke voornaamwoorden (aangeven ALTIJD 3, ev/mv en +form)

Bezittelijke voornaamwoorden congrueren altijd met het zelfstandig naamwoord waarnaar zij refereren. Hierdoor staan ze altijd in de derde persoon.

- Mijn
- Jouw
- Zijn, haar
- Ons / onze
- Jullie, uw
- Hun

In 't communiceren **onzer** deliberatie van eergister (515)

- Lemma: ons
- Pos: VNW
- Feat: bez, 3, ev, nonnom, +formr

De sausse ... die **mijn** Huisvrouw tot dit gerecht weet te bereiden (590)

- Lemma: mijn
- Pos: VNW
- Feat: bez, 3, ev, nom

Refl Reflexieve voornaamwoorden (wederkerende en wederkerige voornaamwoorden, aangeven 1, 2 of 3)

- Me(zelf)
- Je(zelf)
- Zich (zelf)
- Ons(zelf)
- Elkaar/mekaar/elkander

Betr Betrekkelijke voornaamwoorden

- Zulx duchte dat ick beter verstaen oft onthouden heb als mijne hujsvrouw, **die** meende dat zij zich stipt aen dien avont verplicht hadden (368)
- Het kind **dat** lacht
- Gemerkt 1/12 paert moet gaen aen 't kindt zijner zalighe zuster Susanne, 't **welk** alleen in zijne legitime is geinstitueert (503)
- ick en dacht niet dat die kaers, **dewelke** om haer quaede lichts wille, nutter onder de koorenmaet als op den kandelaer stond, van zoo vuyl een smear gemaakt was, als deze man beweert.
- Hij was gister ziek, **wat** toch geen excuus is om niets te laten horen

Naamval (geef je altijd aan)

+nom Dit zijn de voornaamwoorden die in de *nominativus* staan. Alle andere naamvallen krijgen de tag '+nonnom'.

+nonnom Zie hierboven, alle voornaamwoorden die *niet* in de *nominativus* staan, krijgen deze tag.

Persoon (geef je altijd aan)

1,2,3 1ste, 2de en 3de persoon

Getal (geef je altijd aan)

Ev Enkelvoud
Mv Meervoud

Uitgang (geef je alleen aan als het van toepassing is)

+forms Deze tag wordt gegeven aan alle voornaamwoorden (**+nonnom**) die eindigen op –s waarbij die –s een naamvalsuitgang, eigenlijk altijd *genitivus* markeert (dus bijvoorbeeld: dezes, mijnes).

+forme/+formn/+formr

Deze tag wordt gegeven aan de aanwijzende, onbepaalde en bezittelijke voornaamwoorden (**+nonnom**) die eindigen op respectievelijk –e/-n/-r waarbij die uitgang een *naamvalsuitgang* markeert (dus bijvoorbeeld: dezer, mijner).

NB: Voornaamwoorden die in de nominativus eindigen op –e (bv. die, deze) of op –t (bv. dat, het) of op –n (bv. mijn, zijn) krijgen dus **niet** de feature +form.

Uitzondering: UE/UEE

In het vroegmoderne Nederlands worden de naamwoordelijke vormen UE en UEE gebruikt als een soort persoonlijk voornaamwoord (zeg maar als u/uw). Dit zijn afkortingen van respectievelijk U Edele of U Edelen. We schrijven de afkortingen in dit geval niet uit. Het lemma is dus UE of UEE. We geven die vormen verder de annotatie van een naamwoord (N). Ze krijgen dus informatie voor getal en naamval. Uitgang geef je niet aan.

Andere beleefde aanspreekvormen, die lijken op UE/UEE, geven we ook lemma UE/UEE. Denk hierbij aan combinaties als:

- Vorst. Doorl. (vorstelijke doorluchtigheid)
- Ed.Mogh. (edele mogendheid)
- UL
- Uwer E

LID: Lidwoorden

Bij lidwoorden geven we de volgende features aan:

Lemma

Wanneer ‘het’ wordt afgekort tot ‘t’, noteren we als lemma ‘het’. Hetzelfde geldt voor ‘s’, wat afgekort is van ‘des’. Het lemma wordt dus ‘de’.

Bepaaldheid (geef je altijd aan)

Lidwoorden kunnen bepaald (de en het) zijn, of onbepaald (een).

Naamval (geef je altijd aan)

+nom Dit zijn de lidwoorden die in de *nominativus* staan. Alle andere naamvallen krijgen de tag ‘+nonnom’.

+nonnom Zie hierboven, alle lidwoorden die *niet* in de *nominativus* staan, krijgen deze tag.

Uitgang (geef je alleen aan als het van toepassing is)

+forms Deze tag wordt gegeven aan alle lidwoorden (**+nonnom**) die eindigen op –s waarbij die –s een naamvalsuitgang, eigenlijk altijd *genitivus* markeert (dus bijvoorbeeld: des, eenes).

+forme/+formn/+formr

Deze tag wordt gegeven aan alle voornaamwoorden (**+nonnom**) die eindigen op respectievelijk –e/-n/-r waarbij die uitgang een *naamvalsuitgang* markeert (dus bijvoorbeeld: der, eener).

- Als nu de veerschuyt niet anders uyt en leverde dan **den** brief van UE
 - Lemma: de
 - Pos: LID
 - Features: bep, +formn, +nonnom

LET OP: Als de laatste letter geen uitgang is, dan krijg je dus geen vorm -e: de is dus NIET +form-e en een is niet +form-n. Ook niet als ‘een’ bij een N hoort in een andere naamval zoals in de zin: “...UE schrijven ... komt [mij] onderwijzen, hoe de stujden ... maghtigh zijn **een** murw vrouwen gemoedt zulx te verstaelen met rede ...” (brief 637, r. 6-9).

Adelheid annoteert ‘de’ wél als +forme, dus let daar op bij het controleren.

- **De** troostbehoefster komt troosten
 - Lemma: de
 - Pos: LID
 - Features: bep, +nom

LET OP: Sommige woorden bestaan uit een lidwoord, dat is samengevoegd met een andere woordsoort, zoals ‘ten’. Adelheid herkent deze gevallen vaak. Zie onderstaand voorbeeld. We laten dit ook zo als Adelheid dat zelf zo aangeeft.

- hebben zij op donderdagh, vrijdagh, ende **ten** laesten met vaster geloove, Zaterdagh ’s avonts, schans, bolwerken, tinnen en torens beklommen
 - Lemma: te + den
 - Pos: VZ LID
 - Features: init bep, +nonnom, +formn

De welke / het welk / dewelke

Het *welk* mij doet hoopen, dat UE 't bijgaende bladt ujt Tacitus voor goede wissel zal aennemen (474)

Lemma: het

Lemma: welk

Pos: LID

Pos: VNW

Feat: bep, nom

Feat: betr, 3, ev, nom

Dewelke komt ook voor in een aan elkaar geschreven variant. (Het hele woord is dan BW, betr, 3 ev/mv nom/nonnom).

TW: Telwoorden

Bij de telwoorden onderscheiden we de volgende features:

Categorie (geef je altijd aan)

We onderscheiden hoofdtelwoorden en rangtelwoorden, zowel in cijfers als in uitgeschreven vorm. Ze krijgen ieder hun eigen lemma, dus het cijfer 3 krijgt lemma '3', het woord *drie* krijgt lemma 'drie'.

Hoofd Hoofdtelwoorden: uitgeschreven of genoteerde nummers.

- De woorden een, twee, vijfhonderd en drieduizend etc, zijn hoofdtelwoorden.
- 1, 2, 500, 3000 etc

Rang Rangtelwoorden: uitgeschreven of genoteerde nummers.

- De woorden eerste, tweede, vijfhonderdste, drieduizendste etc, zijn rangtelwoorden
- 1e, 2e, 500ste, 3000ste etc

Uitgang (geef je alleen aan als het van toepassing is)

+forms Deze tag wordt gegeven aan alle lidwoorden (**+nonnom**) die eindigen op –s waarbij die –s een naamvalsuitgang, eigenlijk altijd *genitivus* markeert.

+forme/+formn/+formr

Deze tag wordt gegeven aan alle voornaamwoorden (**+nonnom**) die eindigen op respectievelijk –e/-n/-r waarbij die uitgang een *naamvalsuitgang* markeert (dus bij vier is de laatste –r geen uitgang en krijgt dus ook NIET de annotatie +formr).

VZ: Voorzetsels en achterzetsels

Voorzetsels zijn woorden van het type in, op, onder, naast, over, bij, van, voor, uit, door, wegens, zonder, met, via, tegen, volgens
We annoteren of het voorzetsel een prepositie (init) of een postpositie (fin) is en ook of het een partikel is:

Categorie (geef je altijd aan)

Init Prepositie gaat vooraf aan zijn complement:

- Ende om het treurspel te deerlijker te maeken, stort dus een' smak van ramp **op** 't murwe hart van Tesseltjen (631).

Fin Postpositie volgt op het complement

- Oft hij 't afdak maekt loopende van 't hujs **af** nae den nieuwe mujr

NB: voorzetsel 'nae' (in de vorige zin) geven we hier lemma 'na', ook al zouden we in modern Nederlands 'naar' gebruiken.

+prtcl Deze annotatie krijgen voorzetsels die als partikel (deel van het werkwoord) worden gebruikt. Merk op dat deze elementen naast de annotatie +prtcl ook de annotatie +Fin krijgen. Zie ook bij de beschrijving van de [werkwoorden](#) (p. 10).

- Den jongen Arnout, dien god geeve 't lof des geenens **nae** te ijevren, daer hij den naem af draeght.
 - Lemma: na
 - Pos: VZ
 - Feature: +fin, +prtcl

Afwijkende spelling

Logischerwijs noteren we als lemma van bijvoorbeeld 'aen' het moderne equivalent 'aan'. Er zijn twee uitzonderingen: tegen/tegens en neven/nevens. Hooft gebruikt beide vormen, in verschillende gevallen. We willen graag zien wanneer hij welke vorm gebruikt. Noteer bij *tegen* en *neven* dus lemma's 'tegen' en 'neven', en bij *tegens* en *nevens* 'tegens' en 'nevens'.

VG: Voegwoorden

Categorie (geef je altijd aan)

Neven nevenschikkende voegwoorden verbinden twee categorieën van hetzelfde type (dus allebei hoofdzin (*ik drink **en** ik eet*) of allebei bijzin of allebei naamwoorden (*Jan **en** Piet*):

- En
- Maar
- Of
- Dan
- Dus
- Want
- Samt (alsmede, benevens) NB: GTB vindt dit een bijwoord

Onder Onderschikkende voegwoorden laten het ene deel van de zin afhangen van het andere deel van de zin.

- Ik kan er pas aan werken, **als/wanneer** ik heb ontbeten
- Ik ben al **sinds** mijn zesde fan van K3
- Het is fijn **dat** het morgen weekend is
- Ik weet niet **of** ik morgen al klaar ben
- Doordat
- Zodat
- Waardoor
- Omdat
- Opdat
- Indien
- Mits
- Tenzij
- Hoewel
- Ofschoon
- Ondanks
- Zoals
- Alsof

Vergelijk Vergelijkende voegwoorden maken een vergelijking tussen twee elementen:

- Zoo de H. Wijtz noch daer is, zal UE yet zekerders kunnen vernemen **dan** wy, die niet als loopende geruchten en hebben (388).
- Een werkelijk jaer wil 't wezen, al doen wij niet **dan** toekijken (369)
- Ende [dat] d'Oostenrijksche meer handen **als** ojt, op hun hoofd kregghen (372).
- Indien de Frontignac aldaer te krijghen is, zoo goedt **als** die van Monsr Moor was, wij en zullen geen oxhoofd laten om ... tweehondert guldens (389)
- De geappointeerde op dezen Hujze ... vinden zich daerover, **als** wesende niet oft luttel te winnen, bij dezen dieren (dure) tijdt, in extreme benauthheit (410).

SPEC: Speciale gevallen

Vreemd Dit zijn woorden uit een vreemde taal (vaak Frans of Latijn)
Noteer als lemma het woord zoals het in de brief staat

Onduidelijk Dit zijn woorden die het programma niet leesbaar heeft opgenomen.

- Denk aan vreemde tekens (& \$#%!) midden in een woord, of willekeurige letters achter elkaar.

LET: Interpunctie

Punten, komma's, dubbele punten, puntkomma's etc.

Voorbeeldzinnen

De volgende zin is afkomstig uit brief 586, die Hooft schreef naar zijn goede vriend Joost Baek. Hooft wil Baek ervan overtuigen dat hij, ondanks dat zijn vrouw net is bevallen van een zoon, zich met haastige spoed naar het Muiderslot begeeft, waar Hooft en andere vrienden en vriendinnen reikhalzend naar zijn komst uitzien.

Ende dewijl de tijdt gestelt was op 't laest der verledene weke, hebben zij op donderdagh, vrijdagh, ende ten laesten met vaster geloove, Zaterdagh 's avonts, schans, bolwerken, tinnen en torens beklommen, om UEE koomste te landt of te waeter te gemoete te zien (r. 7-11).

Woord	Lemma	POS	Features						
ende	en	VG	neven						
dewijl	dewijl	VG	onder						
de	de	LID	bep	nom					
tijdt	tijd	N	nom						
gestelt	stellen	WW	vd	formt	lex				
was	zijn	WW	pv	verl	nietlex	Ev	3		
op	op	VZ	init						
't	het	LID	bep	nonnom					
laest	laatst	ADJ	bijw	super					
der	de	LID	bep	nonnom	formr				
verledene	verleden	ADJ	nonnom	forme					
weke	week	N	ev	nonnom	forme				
hebben	hebben	WW	pv	tgw	nietlex	formn	Mv	3	
zij	zij	VNW	pers	3	nom				
op	op	VZ	init						
donderdagh	donderdag	N	eigen	nonnom					
vrijdagh	vrijdag	N	eigen	nonnom					
ende	en	VG	neven						

ten	Te de	VZ LID	Init bep	formn	nonnom				
laesten	laatst	ADJ	bijw	super	formn				
met	met	VZ	init						
vaster	vaster	ADJ	nonnom	formr	comp				
geloove	geloof	N	nonnom	forme	ev				
Zaterdagh	zaterdag	N	eigen	nonnom					
's	de	LID	bep	forms	nonnom				
avonts	avond	N	nonnom	forms	ev				
schans	schans	N	nonnom	ev					
bolwerken	bolwerk	N	nonnom	mv					
tinnen	tin	N	nonnom	mv					
en	en	VG	neven						
toorens	toren	N	nonnom	forms	mv				
beklommen	beklimmen	WW	vd	lex	formn				
om	om	VZ	init						
UEE	UEE	N	mv	nonnom					
koomste	komst	N	nonnom	forme					
te	te	VZ	init						
landt	land	N	nonnom	ev					
oft	of	VG	neven						
te	te	VZ	init						
waeter	water	N	nonnom	ev					
te	Tegemoet (combineer)	BW	gener	prtcl					
gemoete									
te	te	VZ	init	prtcl					
zien	tegemoetzien	WW		inf	lex				

Als nu de veerschujt niet anders ujt en leverde dan den brief van U E ende zo krank eenen troost, scheen 't dat wij te Rome waeren, als de neêrlaegh van Canne gebootschap wert, zoo maghtigh een' verslaeghenheit speurdemen onder de Zanggodinnen (r. 11-15).

Woord	Lemma	POS	Features						
als	als	VG	onder						
nu	nu	BW	gener						
de	de	LID	bep	nom					
veerschujt	veerschuit	N	ev	nom					
niet	niets	VNW	negonbep						
anders	ander	ADJ	forms						
ujt	uit	VZ	init	prtcl					
en	en	BW	negel						
leverde	uitleveren	WW	verl	pv	lex	conj	3	Ev	forme
dan	dan	VG	vergelijk						
den	de	LID	bep	formn	nonnom				
brief	brief	N	nonnom	ev					
van	van	VZ	init						
U	UE (combineer)	N	ev	nonnom					
E									
ende	en	VG	neven						
zoo	zo	BW	aanw						
krank	krank	ADJ	bijw						
eenen	een	LID	onbep	formn	nonnom				
troost	troost	N	nom	ev					
scheen	schijnen	WW	pv	verl	nietlex	Ev	3		
t	het	LID	bep	nom					

dat	dat	VG	onder						
wij	wij	VNW	pers	1	mv	nom			
te	te	VZ	init						
Rome	Rome	N	eigen	nonnom					
waeren	zijn	WW	verl	pv	lex	formn	Mv	3	
als	als	VG	onder						
de	de	LID	bep	nonnom					
neêrlaegh	nederlaag	N	nonnom						
van	van	VZ	init						
Canne	Cannae	N	eigen	formlatin	nonnom				
gebootschapt	boodschappen	WW	vd	lex	formt				
wert	worden	WW	verl	pv	nietlex	formt	Ev	3	
zoo	zo	BW	aanw						
maghtigh	machtig	ADJ	bijw						
een'	een	LID	onbep	nonnom					
verslaeghenheit	verslagenheid	N	nonnom						
speurdemen	speuren + men (splits)	WW + VNW	Verl onbep	Pv nom	Lex	forme	Ev	3	
onder	onder	VZ	init						
de	de	LID	bep	nonnom					
Zanggodinnen	zanggodin	N	mv	nonnom	formn				

SOCIOLINGUISTISCHE ANNOTATIE

1. Sociolinguïstische annotatie correspondenten

Deze annotatie is bedoeld om de correspondenten te verrijken met sociolinguïstische informatie. Deze informatie gaat over sociale variabelen die taalgebruik kunnen beïnvloeden, namelijk: geslacht, leeftijd, het soort correspondent (een individu of een groep) en het beroep van de correspondent. We maken deze annotaties om te kunnen analyseren of er een relatie bestaat tussen taalkundige verschijnselen en sociolinguïstische eigenschappen: gebruikt Hooft vaker bepaalde soort talige constructies als hij naar vrouwen schrijft, of naar mede-auteurs?

Om de sociolinguïstische annotatie van een bepaalde correspondent te controleren, ga je vanuit het scherm '**selecteer taak**' naar de link '**sociolinguïstische annotatie correspondenten**'. Je komt nu in een scherm waarin je de annotatie voor een bepaald persoon te zien krijgt.

Selecteer in de uitvouwbare lijst de correspondent die je wil annoteren. De correspondenten staan gesorteerd op alfabetische volgorde (de cijfers ervoor zijn niet relevant). Klik de gewenste naam aan en daarna op '**OK**'. Wanneer je bijvoorbeeld Constantijn Huygens wil annoteren, klik je op '65. Huygens'. Vervolgens verschijnt (nadat je op OK hebt geklikt) een scherm met daarop een lijst met alle brieven van en naar Huygens, plus een schema waarin je de relevante informatie voor de correspondent aangeeft.

Te annoteren informatie

Bij **zoeken** is het mogelijk om via de DBNL, Wikipedia of Google te zoeken naar informatie over de correspondent. Dit kan helpen bij het invullen van het schema, waarin we geïnteresseerd zijn in de volgende elementen:

- **Aantal**: Hier kies je of de correspondent een groep mensen betreft (bijvoorbeeld de Gecommitteerde Raden) of een individu (bijvoorbeeld Constantijn Huygens).
- **Eigenschap**: Onder dit kopje worden verschillende sociolinguïstische kenmerken weergegeven:
 - **Naam**: Hier geef je de **volledige, geheel uitgeschreven** naam van de correspondent weer. Je kunt de volledige naam op het spoor komen door onderaan het sociolinguïstische vlak te kijken onder het kopje 'In aanhef', waar de briefaanhef vermeld is. Daarnaast staat in de editie op DBNL ook dikwijls de volledige naam van de correspondent weergegeven, bijvoorbeeld in het stukje uitleg onderaan de brief. Je komt via de link achter '**Brieven**' in de betreffende editie van DBNL. In het geval van een groep kan het onderscheid tussen naam en functie niet geheel duidelijk zijn. Los onder 'naam' in ieder geval de afkorting van de correspondent

op (dus Gecomm. Staten: Gecommitteerde Staten). Bij functie kan er zo nodig een beschrijving worden gegeven van de afkorting (in het geval van Gecommitteerde Staten: bestuurscommissie van de gewesten).

- **Functie:** Hier geef je de functie van de correspondent aan (bijvoorbeeld burgemeester). De functie van de correspondent(en) staat dikwijls vermeld in de editie op DBNL (zie '**Brieven**'), in het informatieve gedeelte onderaan de brief. Mocht je de functie niet in DBNL kunnen vinden, kun je Wikipedia of Google raadplegen.
 - Als het betreffende beroep nog niet in de lijst is opgenomen, vul je het beroep in bij het vakje '**ander**'. De nieuwe functie wordt vervolgens automatisch opgenomen in de lijst met functies.
 - Als de functie onbekend is, kun klik je '**onbekend**' aan in de lijst met functies. Evenals namen, worden functies volledig uitgeschreven.
 - Als iemand twee of meer functies vervult, kun je onder 'opmerkingen' de andere functies invullen.
- **Geslacht:** Dit geef je alleen aan in het geval van individuen. Voor deze informatie kan zo nodig DBNL, Wikipedia of Google geraadpleegd worden.
- **Geboorte/overlijden:** Dit is alleen van toepassing op individuen. Voor deze informatie kan DBNL, Wikipedia of Google geraadpleegd worden. Dit staat standaard ingesteld op 1600 – 1650. Als geboorte- en/of overlijdensdatum niet bekend zijn, vul je een vraagteken in.
- **Literair auteur:** Dit is alleen van toepassing op individuen. Onder een literair auteur verstaan we een auteur die niet alleen brieven schreef, maar ook andere werken, zoals gedichten, toneelstukken etc.
- **Opmerkingen:** in dit vlak kunnen onduidelijkheden, vragen, toevoegingen etc. geplaatst worden.

Wanneer de sociolinguïstische annotatie voor een bepaalde correspondent is afgerond, kan je met de keuze '**volgende**' → '**OK**' bovenaan doorgaan naar de volgende correspondent. Met de actie ' **vorige**' → '**OK**' bereik je vervolgens weer de net geannoteerde correspondent en kun je eventueel nog wijzingen aanbrengen in je annotatie.

Met het de link onderaan de pagina 'Terug naar taakselectie' kom je weer in het keuzescherf waar je voor de '**Sociolinguïstische annotatie brieven**' en '**Part-of-Speech-annotatie**' kunt kiezen.

Voorbeeld annotatie correspondent

Zie hieronder voor de voorbeeldannotatie bij Constantijn Huygens. Onder ‘huidig’ staat wat de tool zelf ingevuld heeft voor Huygens, onder ‘nieuw’ staat wat de annotator bij Huygens heeft geannoteerd: de annotator stelt hier voor om ‘schout’ te vervangen voor ‘dichter’. ‘Dichter’ stond op dat moment nog niet bij de opties en werd dus toegevoegd. Nadat de optie is toegevoegd, verschijnt hij de volgende keer in het rijtje keuzemogelijkheden.

id: 65
naam: Huygens

Brieven:

[181](#) [199](#) [203](#) [204](#) [210](#) [215](#) [225](#) [227](#) [260](#) [268](#) [277](#) [283](#) [290](#) [293](#) [343](#) [351](#) [353](#) [383](#) [399](#) [412](#) [414](#) [422](#) [434](#) [504](#) [557](#) [563](#) [564](#) [585](#) [592](#) [610](#) [615](#) [631](#) [641](#) [651](#) [660](#) [664](#) [671](#) [676](#) [681](#) [682](#) [684](#) [765](#) [767](#) [803](#) [854](#) [859](#) [881](#) [898](#) [909](#) [946](#) [949](#) [1042](#) [1065](#) [1091](#) [1093](#) [1124](#) [1141](#) [1157](#) [1181](#) [1205](#) [1210](#) [1213](#) [1223](#) [1231](#) [1239](#) [1241](#) [1247](#) [1289](#) [1294](#)

Zoeken: [dbnl](#) [wikipedia](#) [google](#)

Aantal	huidig	eigenschap	huidig	nieuw
☐ Groep	nee	naam		
		functie		burgemeesters en schepenen ☐ ander: ☐ ?
☒ Individu	ja	naam	Huygens	Constantijn Huygens
		geslacht	m	☒ man ☐ vrouw
		geboorte/overlijden	1600-1650	1596 ☐ ? - 1687 ☐ ?
		literair auteur	ja	☒ ja ☐ nee ☐ misschien
		functie	schout	schout ☒ ander: Dichter ☐ ?
Opmerkingen	Dichter, componist, diplomaat, geleerde, architect.			

2. Sociolinguïstische annotatie brieven

Deze annotatie is bedoeld om de brieven te verrijken met tekstuele eigenschappen, die mogelijk taalvariatie hebben beïnvloed: soort brief, functie, onderwerp en briefindeling. Om de sociolinguïstische annotatie van een bepaalde brief in te vullen, ga je vanuit het scherm '**selecteer taak**' naar de link '**sociolinguïstische annotatie brieven**'. Je komt nu in een scherm waarin je de annotatie voor een bepaalde brief te zien krijgt (een brief in het Frans van Isabelle N.N. aan P.C. Hoofst).

Via de uitklapbare lijst selecteer je de brief die je wil annoteren. De brieven staan gesorteerd op briefnummer. **Let op:** sommige briefnummers beginnen met een sterretje (*): deze staan onderaan de lijst. Selecteer het gewenste briefnummer en klik op '**OK**'.

Via de link 'DBNL' word je doorgestuurd naar de DBNL-pagina waar de brief op te lezen is. Hier vind je vaak ook informatie over de inhoud van de brief, genoteerd door Van Tricht.

Te annoteren informatie

Zakelijk: onder een zakelijk brief verstaan we een brief die geschreven is met een zakelijk doel (bijvoorbeeld werkafspraken maken), terwijl een niet-zakelijke brief met een meer persoonlijk, familiair of vriendschappelijk karakter heeft (bijvoorbeeld nieuwtjes uitwisselen).

Begeleidend: een begeleidende brief betreft een brief die meegestuurd wordt met een bepaald document, gedicht of cadeau etc. Als niet duidelijk is of de brief een (niet)-begeleidende brief is, vul je 'onbekend' in. Vaak wordt door de editeur aangegeven dat de brief ter begeleiding van een voorwerp diende.

Functie: het gaat hier om de primaire functie van de brief (een brief zal vaak een aspect van lof brengen of bedanken in zich hebben: maar wat is de daadwerkelijke functie?). De keuze bestaat uit: complimenteren/ lof brengen, excuseren, (om een gunst) vragen, raad vragen, advies vragen, vermanen, informeren, aanbevelen, (aan iets) herinneren, overtuigen, bevelen, toestemmen en uitnodigen. Mocht de brief niet onder een van deze functies vallen, kan dat worden aangegeven in het vakje 'Opmerkingen'. Je kiest dan in de lijst voor de optie 'onbekend'.

Onderwerp: het gaat hier om het primaire onderwerp van de tekst, waarbij de keuze bestaat uit: werkaangelegenheden, literatuur/taal, huishoudelijke zaken (geld, bezittingen, etc.), liefde, overlijden/dood, actualiteit (politiek/economie) en levensopvattingen (religie/ethiek/moraliteit). Als een brief volgens jou in meer dan één categorie valt, geef je de overige categorieën weer in het vakje 'Opmerkingen'.

Opmerkingen: in dit vlak kunnen onduidelijkheden, vragen, toevoegingen etc. geplaatst worden, bijvoorbeeld als de functie of het onderwerp niet (volledig) past in een van de categorieën uit de lijst.

Briefindeling

Zeventiende-eeuwse brieven waren vaak opgebouwd volgens een vast format, bestaande uit:

- **Begroeting**
 - Hiermee bedoelen we de (uitgebreide) aanhef van de brief, inclusief alle titels, namen en woonplaatsen
- **Opening** (inleiding)
 - Deze categorie reserveren we zoveel mogelijk voor passages waarin nadrukkelijk de lezer welwillend gestemd wordt
- **Narratio** (verhaal)
- **Slot** (uitgebreide groet, wens)
 - Hieronder verstaan we uitgebreide groeten, goede wensen aan de adressant aan het einde
- **Afsluiting**
 - Dit is het gedeelte waarin de afzender zijn/haar naam, woonplaats en de datum noteert

Wanneer een element uit deze vier briefonderdelen aanwezig is in de brief, markeer je dit onderdeel door te klikken op '**Markeer selectie**'.

Let op: het markeren werkt alleen van links naar rechts, van boven naar onder. Met '**Verwijder markering**' kun je de aangebrachte markering weer weghalen. Als het briefonderdeel ontbreekt, vink je het vakje 'ontbrekend' aan.

Met het de link onderaan de pagina '**Terug naar taakselectie**' kom je weer in het keuzeschermbaar waar je voor de '**Sociolinguïstische annotatie correspondenten**' en '**Part-of-Speech-annotatie**' kunt kiezen.

Voorbeeldbrief

Hiernaast zie je een voorbeeld van een sociolinguïstisch geannoteerde brief (660).

Hooft schrijft Constantijn Huygens aan, om hem te vragen om een aanbevelingsbrief. Van Tricht merkt op: ‘Verzoek om een aanbevelingsbrief van de Prins bij de Brusselse autoriteiten. Bij voorkeur een Italiaanse brief aan de abbé Scaglia’.

Een Brabantse oom van Hoofts vrouw, Heleonora Hellemans, is overleden. Zij heeft recht op een deel van de erfenis. Een advocaat-fiscaal heeft dit recht echter aangevochten, door te stellen dat mevrouw Hellemans’ status niet langer neutraal is, omdat zij is getrouwd met een Hollandse politicus (Hooft). De aanbevelingsbrief waar Hooft nu om vraagt, zal pleiten voor de neutrale status van Heleonora.

Het blauwe gedeelte markeert de begroeting, die in dit geval vrij kort is.

In het groene gedeelte stemt Hooft Huygens goedgezind, door zichzelf gelukkig te prijzen dat hij aan Huygens zo’n fantastische, wijze, en edele vriend heeft.

In de narratio (oranje) beschrijft Hooft waar Huygens hem mee moet helpen.

Het paarse stuk markeert waar Hooft zijn uitgebreide groet en dank in uitdrukt.

In het bruin staat de afsluiting.

660 Aenden Ridder Huighens.

Ede etc.

Gelukkig moet ik achten, ende kan niet ten vollen zeghenen de sterre eener geboorte, die 't waerdste mijner eere niet alleen, maer ook een groot deel mijner fortunje schijnt verknocht te hebben aen de gunst Uwer Ed. gestr. Wat de zelve in d'eerste vermoghen heeft ben ik voor dezen gewaer geworden; ende spelle reeds daer uit, wat zij in d'andre vermoghen zal. De gelegenheit waerin zij mij grootlijc begenaedighen kan, is deze. Mijn' huisvrouw, nae ons verstandt (alhoewel andren anders willen drijven) geroepen zijnde bij uijterste wille van zekeren haeren oom, tot bezit van een Majoraet van 6M gl 's jaers hier in Brabant, nae 't overlijden van een Don Francisco Hellemans, die onlanx in 't gezelschap der granden van Salazar gesneuevt is, heeft terwijl zij weduwe was, haere neutralitejt verworven ende genomen, tot Zevenberghen, om niet versteken te zijn van die erffenis, in gevalle zij hem moght komen t'overleven. Dit nu gebeurt zijnde, begint d'adt Fiscael voor te wenden, dat zij met het huwen aen eenen, die in eedt der Ed.grootmo.HH. Staeten van Hollandt is, haere neutralitejt zoude gebrooken hebben. Wij om dezen slagh te breeken, zien geen en beter raedt, dan 't aenroepen van den voorstandt des Prinsen, ende maeken ons sterk deze swarigheit te verwinnen, indien men een bondigh voorschrijven verwerven kan, van Zijne Vorstl. Doorl. aen den H. Abbate Scaglia, dien men gelooft daer nae grootlijc te zullen luisteren ende maghtigh genoeg te zijn om door te drijven in dit hof, dat de neutralitejt mijner voors huisvrouwe gelden zal niettegenstaende t'huwlijc met mij aengegaen. Ik besweere dan UEd. gestr. bij mijne dienstbaerheit haer ende den haeren eeuwlijc toegewijdt, maer boven al bij haer edelaerdigh gemoedt ende ingebooren' heusheit, dat haer gelieve zich te pijnen, om de gemelde brieven van Zijne Vorstel. Doorl. te verwerven, ende zelf de zelve in te stellen op 't vierighste des UEd. gestr. zal doenlijc ende voeghlijc vinden in Toscaensche taele, die Uwer Ed. gestr. niet min dan andre ten dienste staet. De jeghenwoordighe titels van den voors abt zijn mij onbekent, maer hij is eertijds geweest ambassadeur des Hartoghen van Savojien, ende dunkt mij onder verbetering, dat het opschrift zoude moghen zijn All' Illmo et Revermo Signore, il Signor Alessandro Scaglia, abbate di..... Ambasciator di S A Serenissima di Savoja. Brusselles. Het dubbel

van den brief, die ik denke gesloten zal zijn, waer mij welkoom daer nevens. Ende bid ik U Ed. gestr. alles op 't spoedighste te richten aen mij, onder omslagh aen Sr Balthazar Bolgaro koopman tot Antwerpen. 'T welk mij verzeckerende, kusse in aller nedrigheit de triomflijke handt zijner Vorstlijke Doorluchtigheit sampt die van UEd. gestr. ende nighe mij met d'uijterste eerbiedenis t' haerwaerts,

Ed. etc.

als Uwer Ed. gestr.

oetmoedighe eighenste dienaer

P C Hooft

Ujt Brussel, 17 Oct. 1634